

2008-06-27

European Commission
ISSG 'LFAs'
c/o Josefine LORIZ-HOFFMANN
130, rue de la Loi
B 1049 Brussels
AGRI-F3@ec.europa.eu

Contributions; High Nature Value Areas in Northern Europe

Abstract

These comments written by Kelvin Ekeland, Sweden, in connection with the revision of the Less Favoured Areas (LVF)-program is supported by several other persons and NGOs. Since more attention will be paid to High Nature Value Areas in the LVF-program, we want to underline the importance of good criterion definitions. A serious problem in this connection is that the agricultural criterion "HNV farmland" so far not seems to include agricultural influenced (i.e. semi-natural) habitats in the forests and mountains. The agriculture of Northern Europe/Fennoscandia has since the very beginning several thousand years ago, been based on husbandry and extensive use of outlaying land for grazing and winter fodder production. This traditional farming has shaped a lot of unique habitats of utmost importance for our natural and cultural heritage. They are often very species-rich. In addition they represent "living history" and traditional knowledge of high importance for in situ-protection and sustainable use. Husbandry maintaining these ecosystem services and common goods, still exists in Sweden, Finland and Norway but is now highly threatened. This type of agricultural management must be financially supported since it cannot be rationalized and made much more efficient. We therefore want to stress that it is absolutely essential to include the forest and mountain semi-natural habitats in the "HNV farmland" when LFA is revised.

Höga naturvärden - HNV

I EU:s Rural Development Policy, RDP, ingår ett kompensationsprogram för Less Favoured Areas, LFA. Just nu sker en översyn av LFA där områden med höga naturvärden, HNV, kommer att tillmätas större betydelse än tidigare. I en allmän konsultation som pågår till den 30 juni 2008 är alla erbjudna att lämna synpunkter.

Samtidigt analyseras ifall LFA utsatts för väsentliga förändringar och om de nya föreslagna kriterierna för avgränsning av LFA motiverar förändringar i den nuvarande avgränsningen. Då ingår även att se över de kriterier som gäller för den geografiska uppdelningen av kompensationsbidraget och ge förslag på förbättringar. Likaså ska harmonin mellan Natura 2000-områden, HNV och LFA fastställas.

I Sverige ska Miljömålsrådet under 2008 lämna en sammanställd fördjupad utvärdering till regeringen, som beräknas lägga en proposition 2009. Delmål som föreslås ska vara tydliga, uppföljningsbara och kvantifierade. Indikatorerna för målet "Ett rikt odlingslandskap" visar motstridiga uppgifter om utvecklingen för mångfalden i odlingslandskapet. Trenden för betesmarksarealen med miljöersättning är svagt positiv sedan år 2000. Skog i bemärkelsen agrar miljö berörs inte. Definitionen av vad som är jordbruksmark är därför missvisande. Det är viktigt att ha en relevant definition; med Jordbruksverkets nuvarande tolkning hamnar mycket areal, framför allt Norrland, utanför. Det är även viktigt att få med det som tidigare var jordbruksmark, men nu har övergått till något annat.

I det förslag till fördjupad utvärdering som Jordbruksverket lämnat Miljömålsrådet finns förslag till nya eller reviderade delmål som rör ängs- och betesmarker, åkerlandskapet, ekologisk produktion, byggnader och bebyggelsemiljöer, odlad mångfald och husdjursgenetiska resurser – men inte för skog som agrar odlingslandskap. För att nå "Ett rikt odlingslandskap" med delmål till 2020 föreslår Jordbruksverket bland annat fortsatt restaurering och skötsel av ängs- och betesmarker, skötsel av kulturspår, skötsel av särskilt värdefulla helhetsmiljöer samt genomförda åtgärdsprogram för hotade arter. Här måste skogar och utmarker med agrar betingade värden ingå.

Flera direktorat under EU-kommissionen samarbetar om att ta fram indikatorer för utvecklingen av jordbrukets miljöaspekter. Yttre indikatorer för jordbruket är t.ex. förändring av ägoslag och förekomst av jordbruksmark med höga naturvärden (HNV farmland) där jordbruksmark i skog och utmark verkar ha förbigåtts. Detta är alarmerande, inte minst eftersom vi även i övrigt har en stor utdöendeskuld i jordbrukslandskapet, vilken gör att vi inte kan dra slutsatser om samband mellan arealer, åtgärder och artförekomst från föreliggande korta serier av mätningar.

Detta motiverar en diskussion om stödnivåer och om en justering av kompensationsbidraget för att kunna förbättra förutsättningarna att bibehålla och utveckla miljövärden genom en aktiv djurhållning. Enligt Jordbruksverkets utvärdering av kompensationsbidraget från 2001 framgår att LFA-stödet rent generellt bidrar med upp till 10 % av jordbruksföretagens totala intäkter sett ur ett nationellt perspektiv. Kompensationsbidraget är därmed en av flera viktiga intäktsposter. Betydelsen av en justering av LFA-stödet beror på dess dokumenterade betydelse för den biologiska mångfalden och det hävdade odlingslandskapet, samt att det är ett stöd som riktas mot det egentliga problemområdet, nämligen att kompensera för uppenbara lägesnackdelar.

Enligt Jordbruksverkets bedömning skulle en stor del av den traditionella, relativt extensiva djurhållningen och de verksamheter, som hör till denna, ha upphört utan LFA-stödet.

När den Europeiska miljöbyrån, EEA, tillsammans med EU:s Joint Research Centre, JRC, gör sina urval av områden med höga naturvärden, HNV, rör kollektionen mycket agrara landskap (HNV farmland). Dock tycks man ha dragit en gräns mellan bruk av jord och bruk av skog. Jag känner det som om EEA-JRC totalt förbisett skogens eller utmarkens flertusenåriga agrara historia, som av många uppfattas som så självklar att den kallas "naturlig". Innebörden av "traditionellt jordbruk" (HNV tal - jfr CBD Artikel 8j) får inte bli synonym med "konventionellt jordbruk". Detta är en fatal felsyn, som kan innebära irreparabla biologiska förluster.

Därför vill jag fästa Europeiska Kommissionens uppmärksamhet på situationen.

I norra Europa – Finland, Sverige och Norge – är jordbruksnäringen starkt hotad och de olika framförhandlade EU-stöden i Sverige och Finland har inte kunnat kompensera detta. Delvis beror detta på att skogsbygderna och de fjällnära områdena varit underkompenserade redan före EU-inträdet och delvis beror det på den annorlunda strukturen och de olika förutsättningar som finns för att bedriva jordbruk i övre Fennoskandia. Det är angeläget att komma ihåg att stöden avser ersättning för bevarande av kollektiva nyttigheter, som samhället har ett intresse av att betala för.

Ett exempel på att norra Sveriges landskapstyper ej beaktats i det framförhandlade delprogrammets värdefulla natur- och kulturvärden är att de fem nordligaste länen står för endast 5 % av de ansökta resurserna, medan Skåne står för 21 % av beloppet. Ett skäl kan vara att det norrländska jordbrukslandskapets kulturvärden som ranningar, myrslogar och översilningsångar inte berättigats stöd. Jordbrukets miljövärden och villkor i fjällnära områden och i Norrlands inland är emellertid unika. Det handlar oftast om små gårdar, stor andel arrenderad mark och långa avstånd med logistiska problem. Avstånd och geografi gör att rationaliseringsmöjligheterna är minimala. Förutsättningarna att odla spannmål är små. Vallproduktion med mjölkkor är basen. I medeltal har en mjölkbonde 13 kor. Ett särskilt LFA- eller miljöprogram för fjäll- och skogsjordbruket i norra Europa behövs.

När man talar om traditionella kulturlandskap och biotoper glöms ofta det historiska perspektivet bort. Skogarnas historia följs på sin höjd ett par hundra år bakåt och fjällen anses alltid ha varit vildmarker. I ett långt perspektiv är emellertid norra Europas skogar och fjäll kulturpräglade sedan människorna kom till regionen. Trots den senaste tidens snabba förändringar i skogs- och utmarksmiljöerna finns för naturvärden fortfarande viktiga rester kvar av den agrara verksamhet som präglat utmarkernas biologiska mångfald och som är ett villkor för dess bevarande. Ett icke oväsentligt inslag i den traditionella hävden är bruket av de gamla lantraser, som här lever kvar i den miljö som format dess karaktärer – ett bibehållande in situ.

I hela norra Sverige är fjällkon och rödkullan delar av ett levande jordbruk. Korna har i generationer anpassat sig till de villkor som den norrländska naturen har skapat. Som tåliga, långlivade och goda grovfoderomvandlare har de en given plats i omställningen till ett kretsloppsbaseerat jordbruk med positiv energikvot. Men för att kon också ska vara en produktionsresurs krävs att man tar hänsyn till hennes speciella kvaliteter. Det krävs kvoter och djurbidrag som tar hänsyn till lantrasdjurens lägre årsproduktion. Inom ramen för ett särskilt miljöprogram bör också korna ges möjligheter att överleva som raser med sina självskrivna platser i såväl kött- som mjölkproduktionen.

För ungefär tio år sedan hade jag ansvar för produktionen av två skrifter för Statens Jordbruksverk (SJV), vilka även Nordiska förbundet för kulturlandskap (nu Nordiska kulturlandskapsförbundet – NKF) och Stiftelsen Hälsinglands museum stod bakom. De heter Fäbodskog och fäbodbruk (1997) och Ladornas land (1999) och belyser på ett överskådligt sätt utmarkernas – skogen och fjällen – betydelse för det äldre jordbrukssamhället och den biologiska mångfalden. Detta gav upphov till samt vikten av att värna dessa mänskligt betingade ekosystem. Trots att skrifternas aktualitet snarare ökat än minskat har SJV, den svenska

ansvarsmyndigheten, svårt att med kraft föra fram behovet av uppmärksamhet på och nödvändigheten av skötsel av dessa marker med mycket höga naturvärden.

Som stöd för min övertygelse om utmarkernas höga naturvärden vill jag också rikta uppmärksamheten på en rapport från svenska IALE – the International Association for Landscape – Sweden: www.iale.se, under Aktiviteter och rapport från konferens i Leksand 2007; särskild länk.

Jag vill också framhålla de så kallade svedjefinnarnas kultur baserad på odling av den speciella midsommarrågen på marker preparerade genom bränning vilken regionalt haft stor betydelse för utmarksbiotopernas mångfald såväl i Finland som i Sverige och Norge.

Värd att uppmärksamma är också den traditionella ekologiska kunskap som finns förknippad med det agrara bruket av utmarkerna i norra Europa. Denna kunskap behöver hållas vid liv genom praktiskt bruk av skogens och fjällens biologiska naturresurser, inte enbart för bevarandets skull, utan även för att det ärvda vetandet kan innehålla svar på dagens och framtidens frågor om upprätthållande av ett långsiktigt och ekologiskt hållbart bruk av jordens tillgångar. Som ett ringa exempel på detta kan tas skillnaden mellan frekvensen av inälvsparasiter hos betesdjur på fritt utmarksbete och hos dem på ordnade beten på åkermark. En förklaring är de möjligheter fritt betande djur har att spontant äta växter som asp, al, liljekonvalj eller ormrot, vilka kan motverka parasitangrepp.

Likaledes är det norrländska utmarkslandskapets vinterfodermarker i form av vattenreglerade ängar, myrslogar och raningar, som nu utesluts från stöd på grund av sin koppling till dagens skogsbegrepp, unika och utomordentligt skyddsvärda biotoper med mycket höga natur- och kulturvärden.

Hona av violett guldvinge. Foto Olli Vesikko

Till synes obetydliga belägg på markernas biologiska betydelse är ett par små juvelvingar med vingspann på enbart ca 2½ cm; den violetta guldvingen och den violettekantade guldvingen. En gång var de svenska karaktärsarter för solöppna, betade eller slagna raningar längs norra Sveriges bäckar och åar. Också så kallade brunkullemyrar frekventerades. Den violetta guldvingen var mer allmän medan den

violettekantade helt var bunden till raningar och fiskestigar. Nu är båda sällsynta, vilket har ett samband med det förändrade bruket av markerna.

Fjärilen flyger i juni. Nektarsök sker gärna på smörblommor. Andra värdväxter kan vara vänderot och ärtväxter. Parningen sker genom att de två könen kopplas samman. Om ett par då störs, flyger vanligtvis hannen iväg, medan honan passivt hänger efter. De värnlösa larverna lever på syror och ormrot, där honan fäst enstaka och utspridda vita ägg vid mittnerven på bladens undersidor. Efter omkring tio dagar kläcks äggen. Larvens utveckling tar fyra till fem veckor. Den är starkt beroende av en tät grässvål och mycket hög markvärme. Ynglen förpuppas i myrbon där även övervintringen sker.

När skogsbete och fodertäkt i utmarkerna försvann gav detta en negativ effekt på fjärilarna, som generellt är beroende av skogens solöppna och örtrika gläntor. Tillgången på lämpliga värdarter begränsar dessutom en populations storlek. Juvelvingar har normalt en lugn och gärna fladdrande flykt. Fjärilarna är känsliga för vind och flyger endast då det är svag till måttlig vind, annars sitter de och trycker nära marken på någon blomma eller i en buske. De flyger ogärna längre sträckor och är därför bundna till begränsade territorier. Större biotoper ger bättre förutsättningar och kan rymma både fler individer och högre artdiversitet.

Det kan vara svårt att förstå den historiska dimensionen i dagens fragmenterade landskap med isolerade betes- och slåttermarker. Kulturlandskapet är för många människor bara vackra landskapsbilder, ibland också viktigt för friluftslivet. I jordbrukslandskapet, inbegripet utmarkernas traditionella agrara miljöer, finns bland de mest artrika markslagen i vårt land och dessutom höga kulturhistoriska värden. Merparten av de hotade arterna i vårt land är knutna till jordbrukslandskapet. Det är lång hävd som har skapat en flora och fauna som många gånger är unika i sitt slag, även i en internationell jämförelse, och ett aktivt brukande är en förutsättning för tillhandahållandet av dessa värden.

Skogens, fjällens och övriga utmarkers historiska och befintliga agrara värden måste beaktas som delar av ett jordbrukslandskap (HNV farmland) eventuellt sammanfattade inom ett traditionellt agrart landskap (HNV tal) när översynen av LFA sker.

Kelvin Ekeland

landskapshistoriker, tidigare avdelningsdirektör vid Naturvårdverket.

Hålsjö 314, S-820 64 NORRBO. Tel. 0650-33 539, E-post kelvin.ekeland@gmail.com

På följande sida (sid. 6) följer en förteckning av personer och institutioner som stöder denna skrivning.

Förteckning av personer och institutioner som stöder skrivningen:

Nordiska kulturlandskapsförbundet
 Sekreterare Søren Espersen
 Stenstyckkevej 34
 DK-2650 Hvidovre
 Tel +45 36 78 30 28, +45 27 35 71 12
 e-post; tordenhuset@mail.dk

Management and Concervation of Traditional
 Landscapes in the Nordic and Baltic
 Countries and in the Republic of Karelia -
 network
 Lehtori Annika Michelson, Mustialantie 105,
 FIN-31310 Mustiala
 e-post: annika.michelson@hamk.fi

The Association for Traditional Rural
 Landscapes in SW Finland
 Kontakt Eija Hagelberg
 Takalantie 4
 FIN-25250 Märynummi
 Tel. +358-500-609526
 e-post: eija.hagelberg@gmail.com

Förbundet Sveriges småbrukare
 Ordförande Åke Karlsson
 Krokeks gård
 S-618 92 Kolmården
 tel & fax: 011 39 16 74
 e-post: krokeksgard@telia.com

Föreningen Allmogekon
 Ordförande Krister Kortebäck
 Rud 400
 S-464 64 Brålanda
 Tel. 0521-316 60
 e-post: info@allmogekon.se

Gävleborgs fäbodförening
 Ordförande Calle Höglund
 c/o Hälsninglands museum
 Storgatan 30
 S-824 31 Hudiksvall
 Tel. 0270-380 64, 070-372 90 71
 e-post: ordforande@xfabodar.se

Värmlands säterbrukarförening
 Sekreterare Kalle Jansson
 Kindsjön 8
 S-680 61 Bograngen
 0564-330 48, 070-323 30 48
 e-post: ewa.edmark@telia.com

Projektsamordnare Cultrural
 Lena Bergils, Hålsjö 314
 S-820 64 NÄSVIKEN
 Tel. 070-332 17 34
 e-post: lena.bergils@gmail.com

Fil.maist. Annika Michelson
 Kiltsi Äng, Karja 5
 46201 Kiltsi, Estland
 e-post: annika.michelson@gmail.com

Forskningsleder Ann Norderhaug
 Kulturlandskap,
 Bioforsk, Kvithamar
 N-7500 Stjørdal.
 Tel. +47 959 88 522
 e-post: ann.norderhaug@bioforsk.no